

LUBICA HARBUĽOVÁ*

Život a činnosť ruského slavistu – emigranta Valerija Alexandroviča Pogorelova na Slovensku (1923–1945)

Harbuľová, L.: Life and Work of the Russian Slavist Valery Alexandrovich Pogorelov in Slovakia (1923 – 1945). *Slavica Slovaca*, 57, 2022, No. 3, pp. 237-244 (Bratislava).

The Russian slavist and linguist Valery Alexandrovich Pogorelov, like thousands of his other compatriots, left his homeland as a result of the socio-political changes in Russia in 1917 and the subsequent civil war.

In 1923, he moved to Slovakia, to Bratislava, where he began working at the Faculty of Philosophy at the Comenius University. During his stay in Bratislava, V. A. Pogorelov was engaged not only in teaching, he also returned to scientific work. He concentrated his research in the field of comparative philology of the old Slavic languages, the Cyrillo-Methodian tradition and Carpatho-Russian problems. He established working and personal contacts with Slovak scientists and was a member of Slovak scientific institutes. V. A. Pogorelov lived in Slovakia until his move to Munich at the end of 1944, where he spent the last years of his life.

V. A. Pogorelov, Russian emigrant, slavist, linguist, interwar Slovakia.

Životný príbeh ruského slavistu – jazykovedca Valerija Alexandroviča Pogorelova¹ je v mnohom podobný osudom ďalších stovák a tisícok ruských ľudí, ktorí po roku 1917 v dôsledku nesúhlasu s politickým vývinom v krajine opustili rodné Rusko, aby hľadali nový domov v cudzine.

Život v Rusku

Valerij Alexandrovič Pogorelov sa narodil 21. 3. 1872 v Sankt-Peterburgu v rodine generála ruskej armády A. F. Pogorelova.² Základné vzdelanie získal na súkromnej škole v Tiflise na Kaukaze. V roku 1882–1890 absolvoval klasické gymnázium (I. až III. v Petrohrade, IV. v Kyjeve, V. až VIII. vo Feodesii na Kryme), ktoré ukončil zlatou medailou za úspechy v gréčtine, latinčine, francúzštine a nemčine. V roku 1890 pokračoval v štúdiách na vysokej škole, najprv na Historicko-filologickej fakulte vo Varšave (1890–1891) a potom (1891–1895) na Historicko-filologickej fakulte Moskovskej univerzity. Pre mimoriadne úspechy ho po ukončení štúdia (v období od 1. 11. 1895 do 2. 11. 1898) ponechali na Moskovskej univerzite, kde sa začal pripravovať na získanie hodnosti univerzitného profesora. Popri tom 1. 10. 1896 vstúpil do štátnej služby ako knihovník Moskovskej synodálnej knihtlačiarne. Počas pôsobenia v štátnej službe zložil v roku 1900 magisterskú skúšku a bol pozvaný profesorským zborom moskovskej fakulty, aby viedol praktické cvičenia poslucháčov zo slovanských jazykov (bulharčiny a poľštiny). V roku 1902 zanechal knihovnícku prácu v Moskovskej typografii a začal vyučovať ruštinu na

* Doc. PhDr. Lubica Harbuľová, CSc., Inštitút histórie, Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, ul. 17. novembra VŠA 1, 08078 Prešov.

¹ V slovenských dobových textoch a dokumentoch sa používa aj táto podoba jeho priezviska: *Pogorielov*.

² Otec Alexander Fiodorovič Pogorelov (5.8.1837 – 1. 10. 1902) bol generálom ruskej armády. Matka Juliana Alexandrovna, rod. Gavriloza zomrela 20. 2. 1920. Mal troch súrodencov: Alexandra (1866), Máriu (1868), Jelenu (1881).

3. štátnom kadetskom korpuse v Moskve. Dňa 1. 5. 1903 na základe voľby profesorského zboru Historicko-filologickej fakulty Varšavskej univerzity bol vymenovaný za jej honorovaného docenta. Spolu s ním sa do Varšavy presťahovala aj jeho rodina. V roku 1911 po obhajobe dizertačnej práce na tému *Výklady na Žaltar od Theodorika z Kyrry v starobulharskom preklade* a po magisterskej promócii bol menovaný mimoriadnym profesorom a od roku 1916 riadnym profesorom slovanskej filológie na univerzite vo Varšave.³ Vzhľadom na zložité sociálne aspekty života početnej rodiny vykonával Pogorelov počas pôsobenia vo Varšave aj ďalšie profesie: prednášal slovanskú filológiu na Vysokej škole ženskej vo Varšave (1909–1915) a v rokoch 1914–1915 bol aj riaditeľom univerzitnej knižnice vo Varšave.

Vývoj spoločensko-politických pomerov v cárskom Rusku v rokoch prvej svetovej vojny spôsobil, že Univerzita vo Varšave začala mať problémy. V roku 1915 časť pracovísk a pedagogického zboru z Varšavy odišla do Rostova na Done, kde obnovili svoju činnosť na Donskej univerzite. Spolu s ostatnými kolegami odišiel do Rostova na Done aj Valerij Alexandrovič Pogorelov a na Donskej univerzite začal pôsobiť ako riadny profesor. Dostal sa tiež ku knihovníckej práci a vykonával funkciu riaditeľa univerzitnej knižnice (do roku 1918). Neskoršie na toto obdobie svojho života takto spomínal: „Ako profesor Varšavskej univerzity niekoľko rokov zoznamoval som so slovanskými jazykmi a dejinami Slovanov nielen ruskú ale aj poľskú mládež. Ale prihlnala sa búrka svetovej vojny a celá naša univerzitná rodina bola prenesená týmto víchrom na druhý koniec Ruska – do Rostova na Done, kde nám pripadlo tvoriť, možno povedať z ničoho novú univerzitu. Táto organizačná práca a pritom za podmienok búrlivého vojnového času, na dlhú dobu odtrhla nás od vedy. Avšak sotva niečo sa začalo u nás prispôbovať, keď prikráčalo nové odtrhnutie od vlasti, od príbuzných, začas dokonca od rodiny, ocitli sme sa vo vyhnanstve, rozhádzaní po celom svete.“⁴ V roku 1920 požiadal Valerij Alexandrovič Pogorelov o oficiálnu služobnú cestu po slovanských krajinách, ktorú mu schválili. V tom istom roku opustil Pogorelov Rostov na Done a do Ruska sa už nikdy nevrátil.

Odchod z Ruska

Prvou zastávkou na Pogorelovovej služobnej ceste po slovanských krajinách bolo Bulharsko. V Sofii si našiel prácu v Národnej knižnici, kde mohol využiť svoje skúsenosti z postu riaditeľa univerzitnej knižnice vo Varšave a v Rostove na Done. Pogorelovova rodina ostala v Rusku a ich príchod do bulharskej Sofie sa skomplikoval. Krátko po odchode Pogorelova z Rostova na Done ochorela jeho manželka Mária Nikolajevna Savinič (1872–1920) na škvrnitý týfus a zomrela. Ich sedem detí ostalo bez rodičov. O deti sa starala najstaršia dcéra Mária, ktorá mala dvadsať rokov. Až po dvoch rokoch, v roku 1922, sa s pomocou Medzinárodného Červeného kríža podarilo deťom odcestovať za otcom do Bulharska. V. A. Pogorelov sa už v tom čase v Bulharsku usadil a okrem práce v knižnici prednášal ruštinu a latinčinu na Ruskom gymnáziu v Sofii.⁵ Tu ho zastihlo pozvanie československej vlády s ponukou pôsobiť na Univerzite J. A. Komenského v Bratislave.

³ Spolu s V. A. Pogorelovom pôsobili v tom čase na Univerzite vo Varšave aj V. A. Francev a A. D. Grigorjev, s ktorými sa po rokoch opäť stretli v emigrácii v Československu. Bližšie pozri: Лемешкин, И. В. Профессура императорского Варшавского университета и Прага. In: Российские ученые-гуманитарии в межвоенной Чехословакии. Москва: Институт славяноведения РАН, 2008, с. 72-79.

⁴ Pogorieľov, V.: Putovanie ruského učenca. In: Slovenský denník, roč. XV, č. 94, 23.4.1932, s. 3.

⁵ O pôsobení V. A. Pogorelova v Bulharsku pozri: Маринов, М.: Проф. Валерий Александрович Погорелов и неговият „Опис на старите печатни български книги (1802-1877)“. In: Известия на Народната библиотека „Кирил и Методий“, Т. XIII. (XIX), 1973, с. 555-571.

Život na Slovensku

O príchode Valerija Alexandroviča Pogorelova do Československa sa začalo v akademických kruhoch uvažovať už v roku 1921. Ministerstvo školstva a národnej osvety v Prahe požiadalo 24. 9. 1921 Dekanstvo Filozofickej fakulty Univerzity J. A. Komenského, aby na základe odporúčania profesora dr. V. Vondráka bol Valerij Alexandrovič Pogorelov menovaný zmluvným riadnym profesorom.⁶ Na základe odporúčania slovenskej komisie pri Filozofickej fakulte Karlovej univerzity v Prahe profesorský zbor Filozofickej fakulty Univerzity J. A. Komenského na zasadnutí 9. 12. 1921 navrhol V. A. Pogorelova za zmluvného riadneho profesora ruskej reči a literatúry na Filozofickej fakulte UK v Bratislave.⁷ Ministerstvo školstva a národnej osvety potom cez ministerstvo zahraničných vecí poverilo naše zastupiteľstvo v Sofii, aby tlmočilo toto menovanie V. A. Pogorelovovi a súčasne zistilo za akých podmienok je ochotný túto ponuku prijať. Samotné menovanie sa však z organizačných dôvodov posunulo až na začiatok roka 1923. Pracovníci zastupiteľského úradu mali V. A. Pogorelovovi oznámiť, že prednášať by mal začať 1. 3. 1923 a že mu budú preplatené cestovné náklady zo Sofie do Bratislavy.⁸

Valerij Alexandrovič Pogorelov pricestoval do Bratislavy 6. 3. 1923 spolu so svojimi siedmimi deťmi.⁹ Vzhľadom na to, že vládny referát pre verejné práce v Bratislave nezabezpečil pre neho ubytovanie, bol prechodne ubytovaný v hoteli, neskôr v budove rektorátu v trakte pre zriadencov, kde mu za finančnej podpory ministerstva školstva vybavili byt najnevyhnutnejšími vecami. Prvé mesiace pobytu V. A. Pogorelova v Bratislave boli sprevádzané nielen problémami s ubytovaním, ale aj problémami sociálneho a finančného charakteru.¹⁰ Napriek týmto skutočnostiam V. A. Pogorelov začal svoje prednášky z ruského jazyka a literatúry na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v sobotu 17. 3. 1923 poobede v budove na Kapitulskej ulici č. 1.¹¹ Jeho pedagogický úväzok v prvom semestri naplňali disciplíny: dejiny ruskej literatúry a jazyka – 2 hodiny týždenne, dejiny starej ruskej literatúry – 2 hodiny týždenne, ruská národná slovesnosť – 1 hodina týždenne, seminár pre jazyk a literatúru – 2 hodiny týždenne.¹²

Problémy sprevádzajúce prvé mesiace pobytu V. A. Pogorelova v Bratislave sa postupne vyriešili. Zastabilizovala sa aj jeho domáca situácia, keďže v decembri 1923 druhýkrát oženil s Bronislavou Runtovou, ktorá pochádzala z českej rodiny žijúcej v Rusku a do Bratislavy prišla na jar 1923.¹³

⁶ Štefan Švagrovský uvádza, že o prijatie V. A. Pogorelova na bratislavskú fakultu sa osobne zasadil František Pastrnek a Miloš Weingart. Pozri ŠVAGROVSKÝ, Š.: Slovánska jazykoveda na Univerzite Komenského v rokoch 1921–1945. In: Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského. Philologica. roč. XXXIX. Bratislava: FF UK 1989, s. 121.

⁷ Archív Univerzity Komenského Bratislava. Fond. Rektorát – Univerzity Komenského (ďalej len R-UK). č. k. 67. Osobný spis V. A. Pogorelova.

⁸ Archív Univerzity Komenského Bratislava. Fond: R-UK. č. k. 67. Osobný spis V. A. Pogorelova

⁹ Valerij Alexandrovič Pogorelov spolu s manželkou Máriou Nikolajevnou Savinič mali sedem detí: Mária (1899), Igor (1901), Ludmila (1902), Nina (1904), Alexander (1905), Natália (1909), Igor (1915).

¹⁰ V. A. Pogorelov zápasil o začiatku s finančnými problémami. Okrem platu mu v marci, v apríli a v máji 1923 bola vyplatená podpora v hodnote 3 000 Kčs. Tieto financie boli určené na nákup bielizne a najnevyhnutnejších osobných vecí. Vzhľadom na problémy, ktoré nastali s jeho ubytovaním, ministerstvo zahraničných vecí mu prispelo čiastkou 12000 Kčs na vybavenie jeho bytu s tým, že ak ho už nebude potrebovať, bude použité v ruskom internáte na Lafranconi. Pozri Archív Univerzity Komenského Bratislava. Fond: R – UK, č. k. 67. Osobný spis V. A. Pogorelova.

¹¹ Archív Univerzity Komenského Bratislava. Fond: R – UK, č. k. 67. Osobný spis V. A. Pogorelova.

¹² Archív Univerzity Komenského Bratislava. Fond: R – UK, č. k. 67. Osobný spis V. A. Pogorelova.

¹³ Bronislava Matvejevna Runt (12.6.1885 – 21. 6. 1983) pochádzala z českej rodiny žijúcej v Rusku. Vzdelanie získala vo Francúzskom katolíckom penziónáte. Bola literárne nadaná a začala pracovať ako prekladateľka z francúzskeho jazyka. Na jar 1923 sa presťahovala do Bratislavy, k bratovi Júliusovi Runtovi, ktorý sa dávnejšie spolu s manželkou a dcérou presťahoval do Československa. V Bratislave si urobila na Univerzite J. A. Komenského lektorské skúšky z jazyka francúzskeho a ruského. V Bratislave sa zoznámila s V. A. Pogorelovom, za ktorého sa 2.12.1923 vydala. V roku 1945 opustila spolu s manželom Slovensko, aby sa usadili v Nemecku, kde pokračovala v svojich literárnych aktivitách. V Nemecku, v Mníchove žila až do svojej smrti v roku 1983.

V nasledujúcich rokoch sa mohol V. A. Pogorelov už plne sústrediť na pedagogické aktivity na Univerzite J. A. Komenského. V školskom roku 1923-1924 ponúkol Pogorelov dekanstvu Filozofickej fakulty tieto prednášky a semináre: Dejiny novej ruskej literatúry – 3 hodiny týždenne, Dejiny ruského jazyka – 2 hodiny týždenne, Seminár z ruskej literatúry – 1 hodina týždenne, Seminár z ruského jazyka – 1 hodina týždenne. Súčasne navrhol, že by mohol pôsobiť ako lektor jazyka ruského, jazyka bulharského alebo srbochorvátskeho.¹⁴ Veľkej obľube medzi študentmi sa tešili jeho cvičenia z jazykov a prednášky z ruskej literatúry.

Postavenie V. A. Pogorelova na Univerzite J. A. Komenského bolo oficiálne upravené dekrétom prezidenta republiky z 21. 7. 1924, ktorým ho ustanovil zmluvným profesorom ruskej reči a literatúry na Univerzite J. A. Komenského v Bratislave so služobnými pôžitkami riadneho profesora I. stupňa.¹⁵ Na základe tohto dekrétu s ním bola podpísaná služobná zmluva, z ktorej vyplývali jeho práva a povinnosti. V každom semestri mal uskutočniť najmenej 5 hodín prednášok týždenne, dvojhodinové semináre a cvičenia. V každom treťom semestri mal usporiadať *collegium publicum* o špeciálnych častiach svojho odboru. Na základe tejto služobnej zmluvy bol V. A. Pogorelov právoplatným členom učiteľského a profesorského zboru Filozofickej fakulty UK s postavením a právami riadneho profesora s tou výnimkou, že nemohol byť volený za akademického funkcionára.¹⁶

V. A. Pogorelov pracoval aj na svojom odbornom raste a v roku 1929 po obhajobe dizertačnej práce na tému *Z bádání na poli starej slovanskej prekladovej literatúry* bol ruskou akademickou skupinou v Prahe vymenovaný za doktora slovanskej filológie. Vymenovanie mu síce prinieslo platový postup, ale napriek snahám celého profesorského zboru bratislavskej filozofickej fakulty sa nepodarilo presadiť oficiálne menovanie V. A. Pogorelova za riadneho profesora. K jeho vymenovaniu za riadneho profesora ruskej reči a literatúry došlo až po desiatich rokoch, koncom roka 1939.¹⁷ Po vymenovaní V. A. Pogorelov podpísal novú služobnú zmluvu, na základe ktorej mal vykonávať prednášky a cvičenia z odboru ruskej reči a literatúry v rozsahu požadovanom univerzitou, najmenej však 5 hodín týždenne.¹⁸

V. A. Pogorelov prišiel do Bratislavy už ako známy a uznávaný slavista a lingvista. Vo svojej vedecko-výskumnej činnosti pokračoval aj počas pôsobenia v Bratislave.¹⁹ Jeho vedecký záujem sa sústreďoval na staré slovanské rukopisy a na porovnávaciu filológiu staroslovanských jazykov, pričom sa opieral o aktívnu znalosť mnohých slovanských jazykov (ruštiny, bulharčiny, slovenčiny, češtiny, poľštiny, srbochorváčtiny). V svojich prácach analyzoval staroruské a starobulharské rukopisy. Myšlienkam slovanskej vzájomnosti a slavistiky ako vednému odboru ostal Pogorelov verný po celý život.²⁰

¹⁴ Archív Univerzity Komenského Bratislava. Fond: R – UK, č. k. 67. Osobný spis V. A. Pogorelova.

¹⁵ Archív Univerzity Komenského Bratislava. Fond.: R – UK., č. k. 67. Osobný spis V. A. Pogorelova.

¹⁶ Okrem služobného platu I. stupňa riadneho profesora mal dostávať aj osobný príplatok v hodnote 12 000 Kčs ročne.

In.: Archív Univerzity Komenského Bratislava. Fond.: R – UK., č. k. 67. Služobná zmluva z 21. 9. 1924.

¹⁷ Archív Univerzity Komenského Bratislava. Fond.: R – UK., č. k. 67. Osobný spis V. A. Pogorelova.

¹⁸ Archív Univerzity Komenského Bratislava. Fond.: R – UK., č. k. 67. Osobný spis V. A. Pogorelova.

¹⁹ O pôsobení Pogorelova na Slovensku pozri Harbulová, E.: Ruská emigrácia a Slovensko. Pôsobenie ruskej pooktóbrovej emigrácie na Slovensku v rokoch 1919 – 1939. Prešov: FF PU 2001, s. 103-110; Matejko, E. – Rymarenková, T.: Neznáma kapitola zo života profesora Valerija Alexandroviča Pogorielelova. In: Slavica Slovaca, 2002, roč. 37, č. 2, s. 155-161.

²⁰ V. A. Pogorelov v dotazníku z roku 1931 uviedol, že na jeho formovanie ako slavistu mali vplyv jeho dvaja učitelia. Profesor latinčiny na strednej škole vo Feodosii Slovák Július Stovík (12. 8. 1843, Banská Bystrica – 2. 4. 1910, Feodosia, Rusko), ktorý ho ovplyvnil svojim slovanským zmysľaním, a profesor porovnávej lingvistiky na univerzite v Moskve lingvista Filip Fiodorovič Fortunatov. Pozri Archív Slovenská Národná knižnica – Literárny archív (ďalej len SNK – LA) Martin. Fond: V. A. Pogorelov.

Vedecky začal pracovať ešte v Moskve, kde vydal štvorzväzkovú prácu Библиотека Московской синодальной типографии (Moskva 1899 – 1904). Ďalšie jeho práce vznikli počas pôsobenia vo Varšave²¹ a v Sofii.²² Počas pôsobenia v Bratislave sa venoval cyrilo-metodskej tradícii, obdobiu najstarších dejín Slovanov a analýze ich prvých písomností,²³ pričom v týchto prácach nadväzoval na svoje predchádzajúce publikácie. Zaoberal sa tiež vznikom staroslovienčiny a na jazykovom výskume dokazoval, že Cyril a Metod neboli Gréci, ale bulharskí Slovania, a že Gorazd bol pôvodom Slovák. Uvedenej problematike venoval V. A. Pogorelov množstvo odborných článkov a štúdií publikovaných predovšetkým v časopisoch Slovenské pohľady, Bratislava (časopis Učenej spoločnosti Šafárikovej), Slávia, Byzantinoslavica. Súhrne boli nastolené problémy zhrnuté v jeho monografickej práci *Cyrl, Metod, Gorazd: ich činnosť a pôvod* (Trnava 1936).

Počas pobytu na Slovensku V. A. Pogorelov rozšíril sféru svojho vedeckého výskumu o karpatoruskú problematiku. V rokoch 1926–1927 absolvoval niekoľko služobných ciest na Podkarpatskú Rus. Výsledkom jeho bádania v tejto oblasti bola knižná publikácia *Karpatoruské štúdie* (Bratislava 1939). Okrem tejto práce napísal V. A. Pogorelov k tejto problematike ešte práce: *Literárna činnosť M. Lučkaja, karpatského spisovateľa začiatkom XIX. storočia.* (Bratislava 1939) a *Bulharizmy v dialektoch karpatoruských* (Bratislava 1939).

Vo vedecko-výskumnej činnosti nezabúdal V. A. Pogorelov ani na problematiku ruskej literatúry, hoci táto nepatrila k prioritným oblastiam jeho vedeckého záujmu.²⁴ Problémom ruskej literatúry venoval niekoľko odborných štúdií a článkov, ktoré boli publikované v slovenských odborných periodikách.²⁵ Syntetizujúci pohľad na vývoj ruskej literatúry podal v svojej poslednej publikácii, ktorá pod názvom *Z ruskej literatúry* vyšla v roku 1944.²⁶ Práca bola súborom Pogorelovových prednášok a o jej vydaní informovala aj slovenská dobová tlač.²⁷ V úvode knihy V. A. Pogorelov napísal: „Odchádzajúc na odpočinok po viacej než 20 ročnom pôsobení na bratislavskej univerzite, ujem týchto niekoľko stránok svojim drahým poslucháčkam a poslucháčom na Filozofickej fakulte Slovenskej univerzity a vôbec slovenskej mládeži so srdečným prianím, aby táto malá knižička mohla vzbudiť v nich záujem a želanie zoznámiť sa s veľkou, krásnou a bohatou ruskou literatúrou.“²⁸ Ruská literatúra a jej najznámejší predstavitelia boli námetom nielen Pogorelovových prednášok pre študentov na akademickej pôde, ale aj popularizačných prednášok, ktoré absolvoval takmer po celom Slovensku a Podkarpatskej Rusi. Pred-

²¹ Словарь толкования Феодорика Кирского на Псалтырь в древнеболгарском переводе. Warszawa: 1910; Толкование Феодорика Кирского на псалтырь в древнеболгарском переводе. Warszawa 1910; Чудновская Псалтырь. Warszawa 1910.

²² Opis na starite pečatani bǎlgarski knigi 1802–1877. Sofia: 1923; Domilovijat četirejezičnik. Sofia: 1925.; O Kirilo-metodijevskom perevode Jevangelija. Sofia: 1931.

²³ O národnosti apoštolov Slovianstva. In: Bratislava, 1927, č. 2.; Spišské cyrilské úlomky XII.–XIII. storočia. In: Bratislava, 1929. č. 1.; Svätý Cyril, svätý Metod a Gorazd – ich činnosť a pôvod. In: Sbornik literárno-vedného odboru Spolku sv. Vojtecha, 1936, č. 3; V akej reči boli písané takzvané Panonské pašije. In: Byzantinoslavica 1932; Transkripcia gréckych slov v Cyrilo-metodskom preklade evanjelia. In: Slavica, ročník VII, seš. 4, 1929.

²⁴ Eliáš, A.: Ruská literatúra v kurzoch prednášok a vedeckých štúdiách profesora V. A. Pogorelova a prof. A. V. Isačenkova. In: Daniš, M. – Rybár, L. (eds.): N. O. Losskij a podiel ruskej inteligencie v emigrácii na rozvoji slovenskej vedy. Bratislava: FF UK, 2015, s. 37–45.

²⁵ Pevec ruskej dediny. Na 50. výročie smrti N. A. Nekrasova. In: Slovenské pohľady, 1928, roč. 44, č. 6–8. V Slovenskej národnej knižnici – v Literárnom archíve v Martine sú zachované rukopisy jeho článkov a prednášok venovaných predstaviteľom ruskej literatúry (Gumiľov, Krylov, Lermontov, Karamzin).

²⁶ Pogorelov, V.: *Z ruskej literatúry*. (Náčrty). Bratislava: Filozofická fakulta Slovenskej univerzity, 1944. 112 s.

²⁷ Štúdie z ruskej literatúry. In: Slovák, roč. XXVII, č. 54, 6.3.1945, s. 4.; Kniha o ruských géniach. In: Gardista. roč. 7, č. 26, 1.2.1945, s. 3.

²⁸ Pogorelov, V.: *Z ruskej literatúry*, c. d., s. 1. Preklad knihy do slovenského jazyka zabezpečila poslucháčka V. A. Pogorelova Krista Bendová, jeho syn dr. Alexander Pogorelov a bývalá poslucháčka dr. Galina V. Zarečňaková.

nášal v Bratislave, Prešove, Užhorode, Mukačeve a v iných mestách. Tematicky boli jeho prednášky venované tvorbe A. S. Puškina, N. A. Nekrasova, A. Tolstého či L. N. Tolstého.

V. A. Pogorelov prežíval na Slovensku vrchol svojej vedeckej práce. Aktívne spolupracoval s odborníkmi aj v iných európskych krajinách a výsledky jeho výskumov boli uverejňované nielen na Slovensku, ale aj v ruských, poľských, nemeckých či českých odborných časopisoch. Ocenením Pogorelovovej vedeckej práce bolo jeho delegovanie na II. medzinárodný kongres byzantológov v Belehrade začiatkom apríla 1927.

V. A. Pogorelov už od príchodu na Slovensko sa aktívne zapojil aj do slovenského vedeckého života. Pravidelne spolupracoval s Maticou slovenskou, ale aj niekoľkými slovenskými vedeckými spoločnosťami, ktorých bol aktívnym členom, ako napríklad Slovenská jazykovedná spoločnosť alebo Učená spoločnosť Šafárikova, ktorej členom bol od roku 1926. Výsledkom jeho intenzívnej a systematickej vedeckej práce bolo množstvo článkov a odborných štúdií, ktoré publikoval v slovenských odborných periodikách (Slovenské pohľady, Bratislava, Slavia, Byzantinoslavica) alebo v Zborníkoch Literárnovedného odboru Matice Slovenskej. Roky strávené na Slovensku mu umožnili, aby sa osobne zoznámil s mnohými slovenskými odborníkmi v oblasti lingvistiky i literárnej vedy, ku ktorým patrili Anton Baník, Andrej Mráz, Stanislav Mečiar, no predovšetkým Ľudovít Novák, s ktorým ho spájali nielen odborné, ale aj priateľské vzťahy.

Profesor V. A. Pogorelov bol v Bratislave známy nielen svojou pedagogickou a vedeckou činnosťou. Veľmi aktívne sa zapájal do činnosti ruskej emigrantskej komunity v Bratislave. Bol členom niekoľkých ruských spolkov – člen výboru Ruského krúžku, člen Ruskej Sokolskej jednoty a Slovanskej besedy. Aktívne sa zapájal do ich aktivít, často vystupoval s prednáškami na akciách, ktoré organizoval Ruský krúžok v Bratislave. Napríklad v júni 1935 na oslavách Dňa ruskej kultúry vystúpil Pogorelov s prednáškou na tému *Tragizmus v tvorbe Gogoľovej*.²⁹ Udržiaval úzke kontakty s ruskými vedcami, ktorí žili na území Československa, ale aj v iných európskych emigrantských centrách. Bol činným členom Združenia ruských učencov v Prahe. V. A. Pogorelov výrazne pomáhal ruským študentom študujúcim na Slovensku. Hneď po svojom príchode do Bratislavy sa stal tajomníkom bratislavskej pobočky Komitétu pre umožnenie štúdia ruských študentov v Československu a pracoval v nej počas celej jej existencie. V. A. Pogorelov napriek zložitým sociálnym podmienkam, v akých žil s početnou rodinou, bol neúnavným organizátorom ruského emigrantského života v Bratislave. O jeho obľúbenosti a vážnosti medzi ruskou emigrantskou komunitou v Bratislave svedčí napríklad aj skutočnosť, že z príležitosti jeho 60. narodenín Ruský krúžok a Slovanská beseda zorganizovali priateľskú schôdzku v reštaurácii Poľnohospodárskeho múzea v Bratislave.

Slovenskí vedci si vážili Pogorelovovu erudovanosť a oceňovali aj vedeckú úroveň jeho prác. Pri príležitosti 70. narodenín sa Matica slovenská a Slovenská jazykovedná spoločnosť, z iniciatívy Andreja Mráza a Ľudovíta Nováka, rozhodli V. A. Pogorelovovi venovať zborník, ktorý mal byť tematicky venovaný jeho ústrednej výskumnej problematike – cyrilo-metodskej téme. Profesor Ľudovít Novák (v tom čase predseda Slovenskej jazykovednej spoločnosti), spolu s ďalšími spolupracovníkmi začal už v septembri 1941 pripravovať vydanie *Vel'komoravského zborníka*, ktorý mal vyjsť v roku 1942 k jubileu Pogorelova.³⁰ Na zborníku mali participovať odborníci nielen zo Slovenska, ale aj zo zahraničia.

Dňa 21. marca 1942 sa V. A. Pogorelov dožil 70 rokov. Oslavy jubilea mu pripravila Slovenská učená spoločnosť a Slovenská jazykovedná spoločnosť a zúčastnilo sa ich množstvo Pogo-

²⁹ O tejto prednáške V. A. Pogorelova písala aj slovenská dobová tlač: Deň ruskej kultúry v Bratislave. In: Slovenský denník, roč. XVIII, č. 149, 29.6. 1935, s. 5.

³⁰ SNK – LA Martin. Fond: V. A. Pogorelov, sign. 164.L.40.

rellových kolegov, priateľov, žiakov a poslucháčov. V mene profesorského zboru bratislavskej filozofickej fakulty pozdravil jubilanta univ. prof. dr. Ján Stanislav. Život jubilanta a jeho tvorbu predstavil univ. doc. dr. Alexander Isačenko. Za Slovenskú učeníu spoločnosť a Slovenskú jazykovednú spoločnosť vystúpil univ. prof. dr. Andrej Mráz, ktorý pôsobenie V. A. Pogorelova na Slovensku zhodnotil takto: „Stopy vášho vedeckého účinkovania presahujú rámec pôsobenia univerzitného a tomuto vedeckému účinkovaniu dávali ste aj akcent ľudskej dobroty a noblesnoti.“³¹ Za priateľov a ruskú emigrantskú komunitu blahoželal jubilantovi univ. prof. dr. Michail Novikov a za Spolok ruských akademikov Michal Zarečňak. Za bývalých študentov pozdravila prof. V. A. Pogorelova dr. Galina Dronova, ktorá v svojom vystúpení zdôraznila: „Ako vysokoškolský učiteľ vedel si prof. Pogorieľov nakloniť poslucháčov nielen svojimi vedomosťami, ale najmä láskou, ktorú k svojmu predmetu cítil a ktorú prenášal aj na svojich žiakov.“³² Jubileum prof. V. A. Pogorelova si pripomenula aj slovenská dobová tlač. Denník Slováč v článku *Prof. Dr. Pogorieľov sedemdesiatročný* poukázal na jeho prínos do slovenskej vedy: „Osobne neobyčajne skromný a nenáročný pokračoval prof. Pogorieľov v Bratislave vo vedeckej práci, ktorú usmernil k výskumu problémov, ktoré mohli mať význam i pre nás.“³³ Zároveň denník zdôraznil aj veľký vzťah Pogorelova k Slovensku ako k svojmu druhému domovu.

Odchod zo Slovenska

Po dovŕšení 70 rokov a mal V. A. Pogorelov odísť do dôchodku. Profesorský zbor bratislavskej filozofickej fakulty sa však obrátil na Ministerstvo školstva a národnej osvety s tým, aby bol výnimočne ponechaný na fakulte ešte jeden školský rok. V zdôvodnení žiadosti sa uvádzalo, že je to jediný odborník na ruský jazyk a literatúru na univerzite, a že jeho doterajšia vedecká a pedagogická činnosť bola pre fakultu prospešná a zvýšila jej odbornú a pedagogickú úroveň.³⁴ Na základe tejto žiadosti bol V. A. Pogorelov ponechaný na bratislavskej fakulte až do 1. 10. 1944, kedy mal byť definitívne penzionovaný.³⁵

Vývoj vojnových udalostí a približujúci sa front nútli rodinu Pogorelovcov rozmyšľať o ich ďalšom osude. V. A. Pogorelov sa spolu s manželkou rozhodli, že zo Slovenska odídu, no deti, z ktorých už niektoré mali v Bratislave vlastné rodiny, sa rozhodli, že na Slovensku ostanú. Koncom roka 1944 V. A. Pogorelov spolu s manželkou Slovensko navždy opustil. Odcestovali najskôr do Rakúska a odtiaľ potom do Nemecka.³⁶ V. A. Pogorelov sa tak opäť ocitol v emigrácii a v pokročilom veku musel znášať všetky jej sociálne a spoločenské dôsledky. To všetko sa podpísalo na jeho zdraví. Istý čas pôsobil ešte v Mníchove ako súkromný učiteľ jazykov, no skoro mu zdravotný stav nedovoľoval ani tieto aktivity. Zomrel 2. 9. 1955 v Mníchove a tam je aj pochovaný.

Profesor Valerij Alexandrovič Pogorelov bol ústrednou osobnosťou ruskej emigrácie v Bratislave, ba aj na celom Slovensku. Rozsahom a významom svojej vedeckej a pedagogickej činnosti i kultúrno-spoločenskou angažovanosťou patril k najvýznamnejším osobnostiam ruského emigrantského sveta, ktoré pôsobili na území Slovenska v medzivojnovom období. Svojimi

³¹ SNK – LA Martin. Fond: Andrej Mráz. sig. 52MM13.

³² Oslavy 70 narodenín prof. Pogorieľova. In: Slováč, roč. XXIV, č. 67, 22. 3. 1942. s. 10.

³³ Prof. Dr. Pogorieľov sedemdesiatročný. In: Slováč, roč. XXIV, č. 66, 21. 3. 1942, s. 7.

³⁴ Archív Univerzity Komenského Bratislava. Fond: R–UK, č. k. 67. Osobný spis V. A. Pogorelova.

³⁵ V osobnom spise V. A. Pogorelova je uvedené, že na základe výnosu Ministerstva školstva z 20. 9. 1944 V. A. Pogorelov mal prednášať ešte aj v školskom roku 1944/1945. Jeho úväzok mali tvoriť prednášky a semináre z ruštiny: prednášky z gramatiky - 1 hodina, z literatúry - 1 hodina, seminárne cvičenia 2 hodiny. In: Archív Univerzity Komenského Bratislava. Fond: R–UK, č. k. 67. Osobný spis V. A. Pogorelova.

³⁶ Pogorieľová, B.: Pamäti emigrantky 1945–1955. Bratislava: JIM 78, s.r.o., 2004. 60 s.

vedecko-výskumnými aktivitami a prácami vniesol významný vklad do rozvoja a formovania slavistiky ako vedenej disciplíny na Slovensku.

Жизнь и деятельность русского слависта-эмигранта Валерия Александровича Погорелова в Словакии (1923 – 1945)

Любича Гарбульова

Русский славист и лингвист Валерий Александрович Погорелов, как и тысячи других его соотечественников, в результате общественно-политических изменений 1917 года в России и последующей гражданской войны покинул свою родину. В. А. Погорелов уехал из России в 1920 году, его первой остановкой стала Болгария. В 1923 году он переехал в Словакию, в Братиславу, где начал работать на философском факультете Университета Коменского. Во время своего пребывания в Братиславе В. А. Погорелов занимался не только педагогической деятельностью, он также вернулся к научной работе. Свои исследования он сосредоточил в области сравнительной филологии старых славянских языков, кирилло-мефодиевской традиции и карпаторусской проблематики. Он установил рабочие и личные контакты со словацкими учеными, был членом словацких научных институтов. В. А. Погорелов поддерживал контакты с русскими учеными-эмигрантами, участвовал в деятельности русского сообщества эмигрантов в Словакии. В. А. Погорелов жил в Словакии вплоть до своего переезда в Германию в конце 1944 года. Последние годы жизни он прожил в Мюнхене.